

Зміст

<i>Балаж В. Світло над Дніпром чи сутінки над Україною? або Пошуки правди серед хмар сумнівів.</i>	5
Розділ I	16
Розділ II	37
Розділ III	65
Розділ IV	91
Розділ V	124
Розділ VI	148
Розділ VII	173
Розділ VIII	210
Розділ IX	269
Розділ X	329
Розділ XI	384
Розділ XII	417
Розділ XIII	448
Розділ XIV	496
Розділ XV	520

I

Одного літнього гарячого дня, в місяці липні 184... року, з гóрода¹ Тули вийшла купка хлопців, убраних по-дорожньому. На молодих паничах були сюртуки з темної парусини з чорними роговими гудзиками, суконні, широкі і круглі картузи. Кожний мав за плечима торбу з одежею, книжками і харчами; кожний держав у руці по палиці. Паничі були рослі, дужі, широкоплечі й русяві. Їх рум'яні, повні щоки були здорові якось по-сільськи; жилавими руками, кремезними плечима й шиями вони були схожі на великоруських² робітників або крамарів-коробейників³. Між ними один був вищий од усіх цілою головою: то був їх поводитор, Степан Воздвиженський. То були тульські семінаристи. Вони йшли до Києва. Деякі

¹ Гóрод (*розм.*) — місто.

² Великоруський (*заст.*) — російський.

³ Крамар-коробейник — у давнину дрібний мандрівний торговець краму (невеликих товарів). Ці мандрівні продавці не мали власних крамниць, тому носили свій товар із собою та пропонували його людям безпосередньо на вулицях, ринках або навіть у домівках.

були послані на скарбові⁴ гроші в Київську духовну академію⁵, деякі були прості семінаристи, що, скінчивши курс, йшли до Києва на прощу.

Широкий і вільний був їм шлях на Україну. Літня спека заслала його на долоню курявою. Сонце пекло з гарячого неба. Курява посіла на семінаристів, обліпила їм лиця так, що вони не пізнавали один одного. Піт котився з них потоками і, помочивши чорну куряву, пописав лиця їм довгими смужками.

Кандидатам до академії були видані скарбові гроші на поштові коні до самого Києва. Однак вони не поїхали за ті гроші, а пішли пішки.

З чорного чернігівського бору вони вийшли на низький берег Дніпра. Перед ними за Дніпром з'явилася чарівна, невимовно чудова панорама Києва. На високих горах скрізь стояли церкви, дзвіниці, неначе свічі палали проти ясного сонця золотими верхами. Саме проти них стояла Лавра, обведена білими високими мурованими стінами та будинками, блискуча золотими верхами і хрестами, як букет золотих квіток. Коло Лаври ховалися в долинах між горами печери зі своїми церквами, між хмарами садів і винограду. А там далі, на північ, на високому шпилі стояла церква св. Андрія, відрізаючись⁶ усіма деталями на синьому небі, коло неї Михайлівське⁷,

⁴Скарбовий (*заст.*) — який належить державній скарбниці.

⁵Київська духовна академія — вищий навчальний заклад, що з'явився на місці Києво-Могилянської академії (колегії), закритої в 1817 р. російським урядом.

⁶Відрізуватися *тут* — вирізнятися.

⁷Михайлівське *тут* — Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир.

Софія, Десятинна... Поділ, вганяючись рогами у Дніпро, неначе плавав на синій, тихій, прозорій воді зі своїми церквами. Всі гори були ніби зумисне завітчані зеленим деревом і букетами золоточервоних церков. Їх завітчала давня невмируща українська історія, неначе рукою якогось великого артиста...

Стоять київські гори нерушимо, заглядають у синій Дніпро, як і споконвіку, несуть на собі пам'ятку про минувшість для того, хто схоче її розуміти, і ждуть не діждуться, поки знову вернеться до них слава старого великого Києва, поки знов не завітчають їх потомки давніх батьків свіжими квітками історії.

Тульські семінаристи стріли велику силу прочан¹, що йшли з далекого краю до Києва. Всі богомольці, побачивши Київ, попадали навколішки, хрестились, молились і били поклони. Семінаристи пішли прямо на гору до Лаври, щоб поклонитись Богу й поклонитись печерським святим.

Помолившись Богу в Лаврі, одна частина семінаристів пішла на Поділ, до академії. Там молоді студенти здали екзамени, і їх прийняли в академію (на скарбовий кошт).

По розкішних алеях Братського монастиря, густо обсаджених усяким деревом, гуляли студенти з усіх кінців широкого російського царства. Тут можна було побачити типи півночі з жовтим волоссям на голові, з фінськими лицями; можна було побачити широкі шиї й сірі

¹Прочанин — той, хто відвідує святі місця, або мандрівний богомольць узагалі.

очі великорусів; чорняві й рум'яні лиця українців, навіть орлині очі й носи грузинів, греків, сербів і болгар, що приїжджають учитись до Києва. Після екзаменів усі студенти були веселі, щасливі, всі весело розмовляли, знайомились, жартували. Довгі й густі алеї монастиря аж гули од голосної розмови.

Швидко студентів розділили по номерах. В кожному номері жило по п'ять, по шість студентів. Там були їх книжки, там вони навіть пили чай. Окремих дормітуарів² тоді ще не було. Ділячи студентів по номерах, їх знов мішали між собою, розділяючи навіть земляків окремо.

Степан Воздвиженський попав у 10-й номер. Разом із ним жили в тому номері п'ять студентів з усяких сторін світу: українець, болгарин, серб, грек і архангелець, родом аж із Лапландії. Гірше не можна було вибрати людей, неоднакових язиком³, звичаями! І всі вони мусли жити вкупі, годитись, миритись, жити так, щоб не зачепити один одного і не перебаранчати⁴ один одному.

Картина в номері була дуже чудна. Болгарин сидів на ліжку, підобгавши по-турецьки під себе ноги, і писав, поклавши на колінах тверду книжку. Серб ходив по хаті, безперестанку човгаючи турецькими патинками⁵, виши-

² Дормітуар (*заст.*) (від латин. *dormitorium*) — кімната для снання в закритих навчальних закладах; загальна спальня.

³ Язик (*заст.*) — мова.

⁴ Перебаранчати (*розм.*) — заважати.

⁵ Патинки (*заст.*) — взуття без каблуків, що більш характерне для деяких східних народів.

тими сріблом. На них обох були турецькі фези¹ з червоного оксамиту, з золотими китицями. Лапландець сидів у куточку за шафою й пів року не говорив ні до кого й слова. Його куце жовте фінське лице було хмарне, темне й сумне, як північне небо. Од його ніхто не чув ні веселої розмови, ні сміху, ні пісні; його ніхто й не заціпав. Грек ніколи не сидів у хаті, нічого не робив, тільки приходив додому на ніч і швидко зо своїми земляками завів крамницю з тютюном. Воздвиженський, великий, як верства², міряв хату широченними кроками, розпустивши крилами поли свого замазаного халата. Українець, гладенько причесаний, чисто вбраний, сидів коло свого столика і писав.

Зібрані з усяких націй студенти ніяк не могли погодитись між собою. Коли болгаринів було холодно, тоді Воздвиженський одчиняв вікна й холодив хату, а полудневі слов'яни кричали і втікали з хати, боячись остуди. Часто лапландець одчиняв вікно вночі, і всі вставали вранці слабими³.

В номері всі любили чистоту, а Воздвиженський і лапландець, здається, і не розуміли, що то таке чистота. У Воздвиженського кожна річ лежала не на своєму місці. Він кидав книжку, куди траплялось, висовував з-під ліжка якусь скриню й не підсовував її, а кидав серед хати.

¹ Феза — шапочка, переважно червона, що має форму зрізаного конуса з китицею; елемент національного вбрання в деяких східних країнах.

² Верства — давня назва східнослов'янської міри довжини, що становила 1,07 км і вживалася до запровадження метричної системи.

³ Слабій — хворий.

тими сріблом. На них обох були турецькі фези¹ з червоного оксамиту, з золотими китицями. Лапландець сидів у куточку за шафою й пів року не говорив ні до кого й слова. Його куце жовте фінське лице було хмарне, темне й сумне, як північне небо. Од його ніхто не чув ні веселої розмови, ні сміху, ні пісні; його ніхто й не заціпав. Грек ніколи не сидів у хаті, нічого не робив, тільки приходив додому на ніч і швидко зо своїми земляками завів крамницю з тютюном. Воздвиженський, великий, як верства², міряв хату широченними кроками, розпустивши крилами поли свого замазаного халата. Українець, гладенько причесаний, чисто вбраний, сидів коло свого столика і писав.

Зібрані з усяких націй студенти ніяк не могли погодитись між собою. Коли болгаринів було холодно, тоді Воздвиженський одчиняв вікна й холодив хату, а полудневі слов'яни кричали і втікали з хати, боячись остуди. Часто лапландець одчиняв вікно вночі, і всі вставали вранці слабими³.

В номері всі любили чистоту, а Воздвиженський і лапландець, здається, і не розуміли, що то таке чистота. У Воздвиженського кожна річ лежала не на своєму місці. Він кидав книжку, куди траплялось, висовував з-під ліжка якусь скриню й не підсовував її, а кидав серед хати.

¹ Феза — шапочка, переважно червона, що має форму зрізаного конуса з китицею; елемент національного вбрання в деяких східних країнах.

² Верства — давня назва східнослов'янської міри довжини, що становила 1,07 км і вживалася до запровадження метричної системи.

³ Слабій — хворий.

ва. Пили всі, одначе Воздвиженський пив більш од усіх: він випивав стакан горілки, не переводячи духу. Чи траплялись чиї іменини — всі студенти збирались у найбільший номер і випивали часом неодно¹ відро горілки, заїдаючи хлібом, сіллю та ковбасами. Ті, що скінчили курс і виїжджали на місця, ставили могоричі² в вертепі. Вертепом звали один номер у старому корпусі, де жили ті, що скінчили курс. Ті могоричі були такі, що часом усі: і молоді, і старі студенти, і пострижені в ченці — все те лягало покотом на помості й спало там до другого дня. Новішими часами стали пити менше, і в номерах часто були танці під грання своїх музик. Разом з танцями на тих вечорах завелася пісня — і пісня народна, як українська, так і руська³. Народні співи завсіди⁴ були любимі між студентами, і не раз і не два інспектор-чернець розганяв студентів серед глухої півночі, бо вони тривожили його стан мирськими піснями. І за часів Воздвиженського студенти любили розважати себе піснями. Зачинали співати руських пісень, а потім українці співали своїх. Чудовою здалася українська пісня всім студентам далеких країв, що зроду її не чули! Всі її слухали, як ті, що були родом з синього Дунаю, так і з далекої півночі. Лапландець вилізе було зо свого закутка, як миша з нори, і роззявить рота.

¹ Неодно (діал.) — не одне, кілька.

² Могорич (розм.) — частування з нагоди успішного завершення чогось.

³ Руський (заст.) — російський.

⁴ Завсіди (розм.) — завжди.

Воздвиженський приїхав до Києва дуже богобоязливим. Він часто вставав серед ночі, молився Богу й не давав спати своїми молитвами. Раз його товариші прокинулись уночі й побачили, ніби щось біле й велике стояло коло шафи й шепотіло. То був Воздвиженський. Він устав удосвіта й почав молитись Богу, б'ючи поклони так пильно, що побудив других студентів.

— Хто то? — спитав його один товариш.

— А тобі навіщо? — обізвався Воздвиженський сердито.

— Що ти робиш?

— Та Богу молюсь!

— Чом ти не даєш спати? — крикнули всі разом.

— Дурні ви! Хіба не можна Богу помолитись?

— То молись нишком, та не стукай так лобом! — крикнув сердито українець.

Всі прокинулись і почали лаяти Воздвиженського. Однак він часто вставав уночі, молився Богу й ходив на утреню⁵ нишком од других. Українці й інші слов'яни їли в піст скоромне⁶. Одні великоруси⁷ неначе вік прожили у скитах!⁸ Вони всі страшно держали пости: грека звали нехристом, українців — ляхами, слов'ян — проклятими турками.

⁵ Утреня — церковна служба, яку правлять уранці; рання.

⁶ Скоромний — виготовлений із м'яса або молока та заборонений церковними правилами для вживання в пісні дні.

⁷ Великорус (*заст.*) — росіянин.

⁸ Скит — невеликий монастир або окреме чернече поселення, віддалене від великого монастиря.